

- © Καμπερίδου, Ειρήνη (2008). «Φύλο και Αθλητισμός». *FYLOPAEDIA-Φύλο Παιδεία. Ηλεκτρονικό Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό του Προγράμματος ΘΕ.ΦΥΛ.ΙΣ., Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΕΚΠΑ)*
<http://www.fylopedia.uoa.gr/index.php?title=%CE%A6%CF%8D%CE%BB%CE%BF%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CE%B1%CE%B8%CE%BB%CE%B7%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82>

Φύλο και αθλητισμός

Από Fylopedia Μετάβαση σε: [πλοήγηση](#), [αναζήτηση](#)

Φύλο και αθλητισμός

Συγγραφέας: Ειρήνη Καμπερίδου

[Βιβλιογραφία](#)

[Εσωτερικοί Σύνδεσμοι](#)

[Εξωτερικοί Σύνδεσμοι](#)

[Σχόλια Επιμελήτριας](#)

[Ειρήνη Καμπερίδου](#)

Στη σημερινή μετανεωτερική ολυμπιακή πραγματικότητα, η χρήση αναχρονιστικών βιολογικών ‘δεδομένων’ ή βιολογιστικών θεωρήσεων (Sandow 1898, Möbius 1908, Coubertin 1912, Weininger 1917, Webster 1930, Pfister 1990), βάσει των οποίων θεσμοθετήθηκαν και δομήθηκαν οι έμφυλες ιεραρχίες στον αθλητισμό αμφισβητούνται και επαναπροσδιορίζονται. Σ’ ένα υπό εξέλιξη θεωρητικό διάλογο στην κοινωνική περιοχή του αθλητισμού και της φυσικής αγωγής, είναι ερευνητικά τεκμηριωμένο ότι το «ανήκειν σε ένα φύλο» είναι αποτέλεσμα πολλών και πολύπλοκων κοινωνικών διεργασιών—πέραν της βιολογικής διαφοράς (Hargreaves 2000, McNay 2000, Evans and Penney 2002, Kirk 2002, Heywood and Dworkin 2003, Χαραχούσου 2003, Creedon 2006, Messner & Raewyn 2007, McDonagh & Pappano 2007, Kamberidou 2007).

Στις σύγχρονες συζητήσεις για το φύλο, το έμφυλο υποκείμενο (gendered subject) την έμφυλη ταυτότητα και το ανθρώπινο σώμα, το βιολογικό φύλο (sex) δεν αποτελεί αποκλειστική αναλυτική κατηγορία. Τη θέση του παίρνει το κοινωνικό φύλο (gender) το οποίο διαμορφώνει, προσδιορίζει και επαναπροσδιορίζει την ταυτότητα σύμφωνα με κοινωνικές-πολιτισμικές ερμηνείες και εξελίξεις (Λεοντσίνι 1996, McNay 2000, Μαλουτά 2002, Aitchison 2003, Kimmel 2004, Holmes 2007). Το νόημα του αγγλοσαξονικής προέλευσης όρου gender (φύλο/κοινωνικό φύλο), παραπέμπει στο κοινωνικό υποκείμενο. Ερμηνεύεται σε κοινωνικό-ιστορικό πλαίσιο και δεν αφορά μόνο τις γυναίκες. Έμφυλο υποκείμενο είναι και ο άνδρας. Η εννοιολόγηση του έμφυλου υποκειμένου δεν υπονοεί την κατάργηση του βιολογικού φύλου αλλά την ισότιμη κοινωνική παρουσία των υποκειμένων ανεξαρτήτως φύλου. Ουσιαστικά ο σύγχρονος διάλογος διαπραγματεύεται μια μορφή «έμφυλης ουδετερότητας» (Kamberidou and Patsantaras 2006), όσον αφορά την πρόσβαση και ενσωμάτωση σε διάφορες κοινωνικές περιοχές: όπως αυτές της τεχνολογίας, της οικονομίας, της πολιτικής, του αθλητισμού, κλπ. Δεν εξαφανίζεται το φύλο στη σύγχρονη

© Καμπερίδου, Ειρήνη (2008). «Φύλο και Αθλητισμός». *FYLOPAEDIA-Φύλο Παιδεία. Ηλεκτρονικό Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό του Προγράμματος ΘΕ.ΦΥΛ.ΙΣ., Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΕΚΠΑ)*
http://www.fylopedia.uoa.gr/index.php?title=%CE%A6%CF%8D%CE%BB%CE%BF_%CE%BA%CE%B1%CE%B9_%CE%B1%CE%B8%CE%BB%CE%B7%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82

πραγματικότητα, αλλά σταδιακά μεταβάλλεται από μία στατική βιολογική αντίληψη σε μια δυναμική κοινωνική κατηγορία (κοινωνικό φύλο) (Hargreaves 2000 et al.). Το έμφυλο υποκειμένο—ανεξαρτήτως γενετικών χαρακτηριστικών—σε αυτό το αναλυτικό πλαίσιο, προσδιορίζεται ως φορέας κοινωνικών ιδιοτήτων και ταυτοτήτων, οι οποίες, «σε αντίθεση με τις γενικά αποδεκτές κατηγοριοποιήσεις των υποκειμένων, δεν θα αποκρυσταλλώνονται σε πρότυπα ιεράρχησης, κάτι που διευκολύνεται από τη διχοτομία» (Μαλουτά 2002: 26). Μολονότι αυτό σήμερα είναι εφικτό στην πλειονότητα των κοινωνικών δραστηριοτήτων, στον αθλητισμό δεν συναντάμε μια έμφυλη ουδετερότητα σε όλα τα αθλητικά μοντέλα.. Για παράδειγμα, στον αθλητισμό των επιδόσεων, στον πρωταθλητισμό, ταξινομούνται οι δραστηριότητες κατά κύριο λόγο με βάση τα γενετικά χαρακτηριστικά. Η έμφυλη κατηγοριοποίηση-διχοτομία είναι ξεκάθαρα θεσμοθετημένη ως δομική κατηγορία, δηλαδή επιβάλλεται από κανόνες και κανονισμούς. Στον αθλητισμό των επιδόσεων, στον πρωταθλητισμό, το ανθρώπινο σώμα γίνεται αντιληπτό ως μία στατική βιολογική-ανατομική μονάδα, αντί για μία ολότητα εξελισσόμενων κοινωνικών-πολιτιστικών αναπαραστάσεων. Το έμφυλο υποκειμένο—είτε αθλήτρια, είτε αθλητής—διαφοροποιείται και προσδιορίζεται αποκλειστικά στη βάση βιολογικών δεδομένων. Εκτιμάται ως μια φυσιο-οργανική οντότητα, ως μέσο ή ως εργαλείο για μέγιστη επίδοση, για ‘Νίκη’ με κάθε κόστος, συμπεριλαμβανομένων και των μεταμορφώσεων του σώματος του αθλητή/τριας που εμφανίζονται ως αποτέλεσμα των διαδικασιών της εντατικής προπόνησης και της χρήσης απαγορευμένων ουσιών/ντόπινγκ (doping/genetic doping) (Patsantaras & Kamberidou 2006).

Φυσικά ο όρος αθλητισμός δε ταυτίζεται με τον πρωταθλητισμό αλλά παραπέμπει σε ένα ευρύ φάσμα κοινωνικών δραστηριοτήτων, στο πλαίσιο του οποίου μετασχηματίζεται και η αντίληψη που έχουμε για το έμφυλο υποκειμένο. Είναι αδύνατον να δοθεί ένας και μοναδικός ή συγκεκριμένος ορισμός για τον Αθλητισμό εξαιτίας της μεγάλης ποικιλίας εννοιών στην καθομιλουμένη γλώσσα. (Beyer 1992: 574-575). Η οποιαδήποτε κινητική δραστηριότητα δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως αθλητική. Σήμερα μπορούμε να ταξινομήσουμε τις αθλητικές δραστηριότητες, χρησιμοποιώντας ως διαφοροποιό κριτήριο το «νόημά» τους, στα ακόλουθα μοντέλα: Τη φυσική αγωγή-τον σχολικό αθλητισμό που ανελίσσεται με βάση παιδαγωγικά κριτήρια, στο πλαίσιο εκπαιδευτικών θεσμών.

Τον μαζικό αθλητισμό (αθλητισμός για όλους, αθλητισμός του ελεύθερου χρόνου, αθλητισμός αναψυχής) που λαμβάνει χώρα συνήθως ως μη αυστηρά οργανωμένη αθλητική διαδικασία είτε στο ελεύθερο φυσικό περιβάλλον, είτε σε δημόσιους χώρους, είτε σε επαγγελματικά οργανωμένους ιδιωτικούς χώρους, όπως τα γυμναστήρια. Στο αθλητικό αυτό μοντέλο η αθλητική επίδοση ή η σύγκριση επιδόσεων διαδραματίζει έναν υποδεέστερης σημασίας ρόλο.

(3) Τον αθλητισμό των επιδόσεων, στο πλαίσιο του οποίου άτομα ή ομάδες ατόμων προπονούνται συστηματικά και συμμετέχουν σε αγώνες.

(4) Τον αθλητισμό των υψηλών επιδόσεων, τον πρωταθλητισμό—εδώ εντάσσεται και ο ολυμπιακός αθλητισμός— που συνδέεται δυναμικά με οικονομικά, εμπορικά και πολιτικά ενδιαφέροντα και έλκει μαζικά το κοινωνικό ενδιαφέρον δια της καταλυτικής παρουσίας των ΜΜΕ. Η επί μέρους αυτή αθλητική περιοχή

- © Καμπερίδου, Ειρήνη (2008). «Φύλο και Αθλητισμός». *FYLOPAEDIA-Φύλο Παιδεία. Ηλεκτρονικό Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό του Προγράμματος ΘΕ.ΦΥΛ.ΙΣ., Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΕΚΠΑ)*
<http://www.fylopedia.uoa.gr/index.php?title=%CE%A6%CF%8D%CE%BB%CE%BF%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CE%B1%CE%B8%CE%BB%CE%B7%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82>

διαφοροποιείται κυρίως βάσει του συστατικού αθλητική επίδοση και του κωδικού Νίκη-Ηττα.

(5) Επίσης, μπορούμε να αναφερθούμε με επιφύλαξη και στον αθλητισμό αποκατάστασης, δηλαδή σε κινητικές δραστηριότητες που αποσκοπούν στην αποκατάσταση της υγείας και συντελούνται σε αντίστοιχους θεσμούς (Patsantaras 1994, 1998, Πατσαντάρας 2007).

Επομένως, σήμερα είναι αδιανόητο να ισχυριζόμαστε ότι συγκεκριμένες κοινωνικές-ηθικές αθλητικές αξίες έχουν την ίδια ισχύ και το ίδιο νόημα σε όλες τις επιμέρους κοινωνικές περιοχές του αθλητισμού, δηλαδή σε όλα τα επιμέρους αθλητικά μοντέλα. Για παράδειγμα, οι δραστηριότητες που ανελίσσονται στο πλαίσιο του μαζικού αθλητισμού ή σε αυτό της φυσικής αγωγής δεν ταξινομούνται και δεν πρέπει να ταξινομούνται με βάση τη βιολογική-γενετική διαφορετικότητα των συμμετεχόντων. Στον αθλητισμό των επιδόσεων και στον πρωταθλητισμό όμως οι δραστηριότητες ταξινομούνται με βάση βιολογικά-γενετικά χαρακτηριστικά χάριν της «ισονομίας». Η διχοτομία εδώ αν και πραγματώνεται, όπως μέχρι σήμερα γνωρίζουμε, για να διασφαλισθεί το νόημα κάποιων αξιών, εν τούτοις εγείρει κάποια σημαντικά ερωτήματα όπως: Παράγει αυτή η δομικά διασφαλισμένη διαφορά, αυτή η έμφυλη διχοτόμηση της αθλητικής δραστηριότητας κοινωνική ανισότητα σε άλλα επίπεδα που έρχεται σε σύγκρουση με τις αθλητικές-ολυμπιακές αξίες; Ξεπερνάει, π.χ. τα όρια της αγωνιστικής ολυμπιακής αθλητικής δραστηριότητας και προβάλλεται ως ανισότητα, ως κοινωνική διάκριση, όσον αφορά για παράδειγμα τη στελέχωση θεσμικών θέσεων στα ολυμπιακά οργανωτικά σχήματα; Μήπως λοιπόν η διχοτόμηση των φύλων γενικά στον αθλητισμό των επιδόσεων— που πραγματοποιείται σύμφωνα με τις κρατούσες αντιλήψεις χάριν της ισονομίας— είναι για παράδειγμα η αιτία άνισης κατανομής της θεσμικής εξουσίας μεταξύ ανδρών και γυναικών;

Πίνακας περιεχομένων

[[απόκρυψη](#)]

- [1 Η έμφυλη κατηγοριοποίηση-διχοτομία του αθλητισμού](#)
- [2 Η γυναικεία συμμετοχή στον ολυμπιακό αθλητισμό και οι πρώτοι «ολυμπιακοί αγώνες γυναικών»](#)
- [3 Ο αθλητισμός ως πεδίο κοινωνικής χειραφέτησης](#)
- [4 Βιβλιογραφικές αναφορές](#)

Η έμφυλη κατηγοριοποίηση-διχοτομία του αθλητισμού

Η έμφυλη κατηγοριοποίηση του ολυμπιακού αθλητισμού παράγει συγκεκριμένες προσδοκίες και συμπεριφορές κατά φύλο και αποκλείει άλλες. Ο δομικός αυτός

© Καμπερίδου, Ειρήνη (2008). «Φύλο και Αθλητισμός». *FYLOPAEDIA-Φύλο Παιδεία. Ηλεκτρονικό Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό του Προγράμματος ΘΕ.ΦΥΛ.ΙΣ., Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΕΚΠΑ)*
http://www.fylopedia.uoa.gr/index.php?title=%CE%A6%CF%8D%CE%BB%CE%BF_%CE%BA%CE%B1%CE%B9_%CE%B1%CE%B8%CE%BB%CE%B7%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82

μηχανισμός διαμόρφωσης εξειδικευμένων κατά φύλο κοινωνικών προσδοκιών σίγουρα όταν ξεπερνάει το καθαρά αθλητικό αγωνιστικό πλαίσιο— ανάλογα με την περιστασιακή του εκμετάλλευση και χρήση—αναδεικνύεται ως μηχανισμός παραγωγής κοινωνικής ανισότητας, όπως σαφέστατα δείχνει η αθλητική πραγματικότητα. Αν δεχτούμε ότι η έμφυλη κατηγοριοποίηση/διχοτομία είναι σωστή και επιβάλλεται στο όνομα της ισονομίας και της ισότητας, τότε πρέπει να θέσουμε το ερώτημα, γιατί συνεχίζεται και πέραν της αγωνιστικής δράσης, δηλαδή στους θεσμούς αθλητικής διοίκησης; Γιατί επεκτείνεται στην αθλητική θεσμική ιεραρχία, στην αθλητική ηγεσία; Για παράδειγμα, στην Ελλάδα σήμερα οι γυναίκες απουσιάζουν από την αθλητική θεσμική ιεραρχία (Χαραχούσου 2003). Επίσης, η εικόνα της ΔΟΕ μέχρι το 1981 ήταν αποκλειστικά ανδρική. Μέχρι σήμερα, από τα 116 μέλη της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής (ΔΟΕ) μόνο τα 12 είναι γυναίκες (10,3%)^[1]. Εδώ εντοπίζεται μία ουσιαστική απόκλιση από τον Ολυμπιακό Χάρτη, σύμφωνα με τον οποίο:

«Η ΔΟΕ δραστικά ενθαρρύνει, με τα κατάλληλα μέσα, την προώθηση των γυναικών σε όλα τα επίπεδα και σε όλες τις δομές, ιδιαίτερα στα εκτελεστικά σώματα των εθνικών και διεθνών αθλητικών οργανώσεων συμβαδίζοντας με την αυστηρή εφαρμογή των αρχών της ισότητας και της ισονομίας μεταξύ ανδρών και γυναικών.» (Olympic Charter, rule 2, paragraph 5, 18/97/1996).

Για να ανιχνεύσουμε τις αιτίες αυτής της υποεκπροσώπησης δεν αρκεί η μονοσήμαντη αποδοχή της βιολογικής ‘διαφοράς’. Οι πραγματικά υφιστάμενες βιολογικές διαφορές μεταξύ των δύο φύλων αποτέλεσαν κατά το παρελθόν μάλλον αφορμή παρά αιτία αποκλεισμού της γυναίκας. Η χαμηλότερη σε σχέση με τους άνδρες συμμετοχή των γυναικών στους θεσμούς αθλητικής διοίκησης σήμερα έχει πολυσύνθετο χαρακτήρα. Σχετίζεται με κοινωνικές-πολιτισμικές παραμέτρους που ασκούν μεγαλύτερη επιρροή, απ’ ότι η παράμετρος βιολογικό φύλο. (Evans & Penney 2002: 16, Kirk 2002: 24-37, Πατσσαντάρας 2007: 267-268). Αυτό φαίνεται ξεκάθαρα από τον αριθμό των συμμετεχόντων γυναικών στους ολυμπιακούς αγώνες τις τελευταίες δεκαετίες. Για παράδειγμα, στους ολυμπιακούς αγώνες της Ατλάντα το 1996, επί συνόλου 10.305 συμμετεχόντων από 197 χώρες, ο αριθμός των γυναικών ήταν 3.496 (34%). Στο Σίδνεϋ, το 2000, το ποσοστό συμμετοχής των γυναικών ήταν 38,2%. Στους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004 στην Αθήνα, από ένα σύνολο 11.099 συμμετεχόντων από 202 χώρες, το 40,7% ήταν γυναίκες—συμμετοχή ρεκόρ! Οι γυναίκες συμμετείχαν σε 26 από το σύνολο των 28 αθλημάτων και σε 135 αγωνίσματα, δηλαδή στο 45% του συνόλου των αγωνισμάτων (www.athens2004.com). Τι υποδηλώνει αυτή η αυξητική τάση; Εμφανέστατα υποδηλώνει ότι— φυσικά και δεν άλλαξε την τελευταία εκατονταετία η ‘φυσιο-βιολογική’ δομή της γυναικείας οντότητας—σίγουρα όμως άλλαξαν ριζοσπαστικά οι καθοριστικοί κοινωνικο-πολιτισμικοί παράγοντες σχετικά με τις αντιλήψεις περί φύλου, καθώς επίσης και οι κοινωνικές προσδοκίες-απαιτήσεις απέναντι στην γυναίκα-αθλήτρια. Υποδηλώνει επίσης ότι στη σημερινή αθλητική πραγματικότητα μεταβάλλεται η γνώση μας που σχετίζεται με το γυναικείο σώμα και τις δυνατότητες του για επιδόσεις (Kamberidou & Patsantaras 2006). Έτσι καταρρίπτεται το κλασικό και αναχρονιστικό επιχείρημα ότι η ανατομική, φυσιολογική, ορμονική και η εν γένει βιολογική ιδιαιτερότητα της γυναίκας την παρεμποδίζει για μια επί ‘ίσοις όροις’

- © Καμπερίδου, Ειρήνη (2008). «Φύλο και Αθλητισμός». *FYLOPAEDIA-Φύλο Παιδεία. Ηλεκτρονικό Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό του Προγράμματος ΘΕ.ΦΥΛ.ΙΣ., Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΕΚΠΑ)*
http://www.fylopedia.uoa.gr/index.php?title=%CE%A6%CF%8D%CE%BB%CE%BF_%CE%BA%CE%B1%CE%B9_%CE%B1%CE%B8%CE%BB%CE%B7%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82

συμμετοχή στον αθλητικό ανταγωνισμό ή την αποκλείει εξ απαρχής από την προσέγγιση συγκεκριμένων αθλητικών επιδόσεων.

Η γυναικεία συμμετοχή στον ολυμπιακό αθλητισμό και οι πρώτοι «ολυμπιακοί αγώνες γυναικών»

Τις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αιώνα, χρονική περίοδο που επιδιώκονταν η ανασύσταση των ολυμπιακών αγώνων, ταυτόχρονα αναπτύσσονταν ‘επιστημονικά’ ενισχυμένες αντιλήψεις που αποσκοπούσαν στον αποκλεισμό των γυναικών από δημόσιου χαρακτήρα δραστηριότητες (Moebius 1908, Weininger 1917). Εδώ δεν πρέπει να μας διαφεύγει το γεγονός ότι ο ρόλος της αθλήτριας ήταν πάντα και παραμένει δημόσιος. Τα ‘επιστημονικά’ επιχειρήματα επί των οποίων βασίστηκε ο αποκλεισμός των γυναικών από τον αθλητισμό των υψηλών επιδόσεων και κατ’ επέκταση από τον ολυμπιακό αθλητισμό στις διάφορες φάσεις της νεωτερικότητας, σχετίζονταν με τις κρατούσες αντιλήψεις για την κοινωνική αποστολή της θηλυκής οντότητας. Σύμφωνα λοιπόν με τις κυρίαρχες επιστημονικές, κοινωνικές και εθιμοτυπικές αντιλήψεις της εποχής, η ενασχόληση της γυναίκας με τον αγωνιστικό αθλητισμό θεωρούνταν βιολογικά και ψυχικά επιβλαβής (Pfister, 1990, Πατσαντάρας 2007). Είναι χαρακτηριστικό ότι, μέχρι και τις αρχές του 20ου αιώνα, εκπρόσωποι κυρίως από τον ιατρικό χώρο και το χώρο της ψυχολογίας υποστήριζαν ότι η άθληση, η γυμναστική και τα αθλητικά παιχνίδια είχαν αρνητικές επιπτώσεις, όχι μόνο στη φυσική υγεία της γυναίκας, αλλά και στην εκπλήρωση των κοινωνικών της αποστολών όπως αυτές καθορίζονταν από το ρόλο της συζύγου και της μητέρας (Sandow 1898, Webster 1930, Cachay 1988).

Συντονισμένες με το πνεύμα της εποχής ήταν και οι απόψεις του εμπνευστή των σύγχρονων ολυμπιακών αγώνων, του βαρόνου Pierre de Coubertin, ο οποίος—αν και θεωρούσε ότι στην ολυμπιακή δραστηριότητα πρέπει να έχουν πρόσβαση όλοι οι άνθρωποι ανεξαρτήτου βιολογικών-κοινωνικών χαρακτηριστικών— υποστήριξε ότι η γυναίκα στο ρόλο της συζύγου και της μητέρας ολοκλήρωνε και εξαντλούσε τη φυσική ατομική-προσωπική και κοινωνική της αποστολή. Ο Coubertin υπογράμμιζε επανειλημμένα ότι οποιαδήποτε αθλητική δραστηριοποίηση του «αδύνατου φύλου» όφειλε να μην έχει δημόσιο χαρακτήρα. Οι σύγχρονοι ολυμπιακοί αγώνες όφειλαν τόσο για τον εμπνευστή τους, όσο και για τα υπόλοιπα μέλη της ΔΟΕ, να είναι προσβάσιμοι μόνο στους νεαρούς άνδρες, ακριβώς κατά τα αρχαία ελληνικά πρότυπα. και η συμμετοχή των γυναικών να περιορίζεται στο να στεφανώνουν τους άνδρες ολυμπιονίκες. Ακόμα και μετά την απόσυρσή του από τη ΔΟΕ το 1924, ο Coubertin δήλωνε ότι η συμμετοχή των γυναικών στους ολυμπιακούς αγώνες αποτελούσε ένα είδος «κοινωνικής και ηθικής απόκλισης» (Πατσαντάρας 2007: 269). Η αρνητική έως και εχθρική στάση της ΔΟΕ συνεχίστηκε όταν ανέλαβε την προεδρία ο Baillet-Latour (1925), ο οποίος το 1930, στην ολυμπιακή συνεδρία του Βερολίνου επεδίωξε έναν περιορισμό της γυναικείας συμμετοχής στους αγώνες. Με κύριο στόχο να αμβλύνει την γυναικεία αξίωση για συμμετοχή στα αγωνίσματα στίβου, πρότεινε

© Καμπερίδου, Ειρήνη (2008). «Φύλο και Αθλητισμός». *FYLOPAEDIA-Φύλο Παιδεία. Ηλεκτρονικό Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό του Προγράμματος ΘΕ.ΦΥΛ.ΙΣ., Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΕΚΠΑ)*
http://www.fylopedia.uoa.gr/index.php?title=%CE%A6%CF%8D%CE%BB%CE%BF_%CE%BA%CE%B1%CE%B9_%CE%B1%CE%B8%CE%BB%CE%B7%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82

να επιτραπεί στις γυναίκες η πρόσβαση σε αγωνίσματα «αισθητικού χαρακτήρα» (Πατσαντάρας 2007: 269). Ιδιαίτερα σκληρός και αυστηρός, όσον αφορά τη γυναικεία συμμετοχή, εμφανίστηκε και ο Avery Brundage, πρόεδρος της ΔΟΕ από το 1952 έως το 1972. Πριν αναλάβει την προεδρία της ΔΟΕ, ο Brundage— ως πρόεδρος της IAAF (Παγκόσμιας Ομοσπονδίας Κλασσικού Αθλητισμού)—βρισκόταν συχνά σε δημόσια αντιπαράθεση με τους υπέρμαχους του γυναικείου αθλητισμού. Προσαρμοσμένοι λοιπόν στο πνεύμα της εποχής τους, οι εκπρόσωποι των σημαντικότερων θεσμών του αθλητισμού των επιδόσεων ήταν απορριπτικοί όσον αφορά την συμμετοχή των γυναικών.

Η αντίληψη ότι ο κοινωνικός ρόλος της γυναίκας εξαντλείται στο πλαίσιο της οικογενείας βρήκε αντίθετες πολλές γυναίκες και αθλήτριες, όπως την Ελληνίδα από τη Σύρο Σταματία Ροβίθου και τη Γαλλίδα Alice Milliet (Πατσαντάρας 2007). Στην ημερήσια αθηναϊκή εφημερίδα «Αστυ» της 31ης Μαρτίου 1896 αναφέρεται μια πράγματι αξιοθαύμαστη για την εποχή αθλητική και με ευρύτερες φυσικά κοινωνικές προεκτάσεις πράξη. Ως ένδειξη διαμαρτυρίας και αντίδρασης για τον αποκλεισμό των γυναικών από τους πρώτους σύγχρονους ολυμπιακούς αγώνες της Αθήνας το 1896, η Σταματία Ροβίθου από τη Σύρο— τριανταπεντάχρονη μητέρα επτά παιδιών— διήνυσε την επίσημη μαραθώνια ολυμπιακή διαδρομή, από τον Μαραθώνα μέχρι το Παναθηναϊκό στάδιο, σε 5 ½ ώρες^[2]. Όσον αφορά τη Γαλλίδα Alice Milliet, τον Οκτώβρη του 1921 ίδρυσε, μαζί με γυναίκες αντιπροσώπους από πέντε ακόμα χώρες, την Παγκόσμια Ομοσπονδία Γυναικείου Αθλητισμού (Federation Sportive Feminine Internationale), και τον ίδιο χρόνο διοργανώνει στο Μονακό με την συμμετοχή αθλητριών από την Γαλλία, τη Μ. Βρετανία, τη Νορβηγία, την Ιταλία και την Ελβετία τους πρώτους «ολυμπιακούς αγώνες γυναικών» (Pfister 1998: 170). Στη συνέχεια, τον Αύγουστο του 1922, η Alice Milliet διοργάνωσε στο Παρίσι τους δεύτερους «ολυμπιακούς αγώνες γυναικών» με τη συμμετοχή 300 αθλητριών από τις προαναφερόμενες χώρες και επιπρόσθετα από την Τσεχοσλοβακία και το Βέλγιο. Οι αγώνες αυτοί αργότερα και κάτω από τις σθεναρές πιέσεις της ΔΟΕ μετονομάστηκαν σε «παγκόσμιους αγώνες γυναικών», οι οποίοι διεξάγονται επίσης στο ρυθμό της τετραετίας.

Από το 1924 που πραγματοποιήθηκαν οι τελευταίοι ολυμπιακοί αγώνες υπό την προεδρία του Coubertin μέχρι το 1972 που αποχώρησε από την προεδρία της ΔΟΕ ο Avery Brundage, ο αριθμός των αγωνισμάτων στα οποία συμμετείχαν οι γυναίκες αυξήθηκαν από 11 σε 43. Φυσικά δεν πρέπει να παραβλέψουμε το γεγονός ότι αυτό οφείλεται κυρίως στα—αποδεκτά για την γυναικεία οντότητα— ατομικά αγωνίσματα της καλλιτεχνικής γυμναστικής (1952) και στα εννέα της κολύμβησης (1956-1968) που εισήχθησαν στο πρόγραμμα των αγώνων χάρη στις πιέσεις των αντίστοιχων διεθνών ομοσπονδιών, οι οποίες επέβαλαν στη ΔΟΕ τις απαιτήσεις τους. Ο ολυμπιακός αθλητισμός επομένως, ως το σημαντικότερο αθλητικό γεγονός, εμφανίζεται από τις αρχές της κοινωνικής του παρουσίας ως εκείνος ο θεσμός ο οποίος εμφανέστατα περιθωριοποίησε τις γυναικείες αξιώσεις για συμμετοχή στα ολυμπιακά δρώμενα, φαινόμενο που εντοπίζεται και σήμερα στη συγκρότηση των οργανωτικών του σχημάτων.

- © Καμπερίδου, Ειρήνη (2008). «Φύλο και Αθλητισμός». *FYLOPAEDIA-Φύλο Παιδεία. Ηλεκτρονικό Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό του Προγράμματος ΘΕ.ΦΥΛ.ΙΣ., Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΕΚΠΑ)*
http://www.fylopedia.uoa.gr/index.php?title=%CE%A6%CF%8D%CE%BB%CE%BF_%CE%BA%CE%B1%CE%B9_%CE%B1%CE%B8%CE%BB%CE%B7%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82

Σαφώς ευρύτεροι κοινωνικοί αγώνες, ευρύτερες δομικές αλλαγές της κοινωνικής συγκρότησης μετά τους δύο παγκόσμιους πολέμους, καθώς και μεταβολές των αντιλήψεων περί έμφυλων ρόλων συνέβαλλαν στη σταδιακά αυξανόμενη πρόσβαση των γυναικών σε πολλές ανδροκρατούμενες κοινωνικές περιοχές, όπως είναι ο αθλητισμός. Η αξίωση των γυναικών για συμμετοχή στα ολυμπιακά δρώμενα εμφανίζεται σε μια ιστορική περίοδο που λαμβάνουν χώρα ευρύτεροι κοινωνικοί και οικονομικοί μετασχηματισμοί. Κατά την πρώτη κυρίως εικοσαετία του 20ου αιώνα, οι αγώνες και κατακτήσεις του γυναικείου κινήματος στον ευρύτερο κοινωνικό τομέα ανάγκασαν βαθμηδόν τη ΔΟΕ, τις αθλητικές ομοσπονδίες και γενικά τους αθλητικούς θεσμούς να διατυπώσουν με σαφήνεια τα αίτια του αποκλεισμού των γυναικών από τα αθλητικο-αγωνιστικά ολυμπιακά δρώμενα και να θεσπίσουν κλιμακωτά ιδιαίτερους κανόνες συμμετοχής για το κοινωνικά κατασκευασμένο «αδύνατο φύλο». Εν ολίγοις, θεσπίστηκαν σε αρκετά αθλήματα ιδιαίτερα κανονιστικά πλαίσια ανέλιξης της αθλητικής-αγωνιστικής δραστηριότητας των γυναικών, που ως βάση είχαν τη βιολογική διαφορά, τα γενετικά χαρακτηριστικά, την περιβόητη διαφορά των φύλων και στόχευαν στη διασφάλιση και προαγωγή της υγείας της γυναίκας και στην προβολή της γυναικείας χάρις και της «θηλυκής γοητείας» (Pfister 1998: 164-165). Η αποδοχή μιας τέτοιας διαφοροποίησης με βάση τα γενετικά χαρακτηριστικά, σε συνδυασμό με τον χαρακτηρισμό πολλών αθλημάτων ως τυπικά ανδρικών, δημιουργούσε πολλές δυσκολίες πρόσβασης στις γυναίκες στην πλειονότητα των ολυμπιακών αθλημάτων. Ο κατάλογος των αθλημάτων από τα οποία οι γυναίκες ήταν αποκλεισμένες αμβλύνηκε ουσιαστικά μετά τη δεκαετία του 1960. Καταλυτικό παράγοντα κοινωνικής αποδοχής του γυναικείου ολυμπιακού αθλητισμού αποτέλεσε η εμπορευματοποίηση της ολυμπιακής αθλητικής δραστηριότητας, ιδιαίτερα από το 1981, έτος κατά το οποίο παραγράφεται το άρθρο περί ερασιτεχνισμού από τον ολυμπιακό καταστατικό χάρτη (Πατσαντάρας 2007). Επομένως, η εμπορευματοποίηση της αθλητικής-ολυμπιακής δραστηριότητας αποτέλεσε ουσιαστικό παράγοντα κοινωνικής προβολής και αποδοχής του γυναικείου αθλητισμού.

Ο αθλητισμός ως πεδίο κοινωνικής χειραφέτησης

Ο αθλητισμός, ανάλογα με τη χρήση-εκμετάλλευση που υφίσταται από τα πρωτεύοντα κοινωνικά συστήματα— όπως οικονομία και πολιτική— και τους σκοπούς που επιδιώκονται αποτελεί άλλοτε μέσον δια του οποίου αναδεικνύονται κοινωνικές ανισότητες και άλλοτε μέσον κοινωνικής χειραφέτησης. Για παράδειγμα, ο ολυμπιακός αθλητισμός ως κοινωνική περιοχή, αποτέλεσε και «ένα κατ' εξοχήν πεδίο κοινωνικής χειραφέτησης» (Πατσαντάρας 2007: 275). Ως μία πιο εύκολα προσβάσιμη κοινωνική περιοχή—για μη-δεσπόζουσες, περιθωριακές ή μειονοτικές κοινωνικές ομάδες— παρείχε το απαραίτητο θεσμικό και κοινωνικό πλαίσιο για την προβολή, γνωστοποίηση και διακήρυξη αιτημάτων και αντιθέσεων με το κατεστημένο. Ο ολυμπιακός αθλητισμός λειτούργησε ως ένα μέσον κοινωνικής χειραφέτησης, όχι μόνο για τη γυναίκα, αλλά και για άλλες αποκλεισμένες

© Καμπερίδου, Ειρήνη (2008). «Φύλο και Αθλητισμός». *FYLOPAEDIA-Φύλο Παιδεία. Ηλεκτρονικό Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό του Προγράμματος ΘΕ.ΦΥΛ.ΙΣ., Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΕΚΠΑ)*
<http://www.fylopedia.uoa.gr/index.php?title=%CE%A6%CF%8D%CE%BB%CE%BF%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CE%B1%CE%B8%CE%BB%CE%B7%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82>

κοινωνικές ομάδες (π.χ. εθνικές-θρησκευτικές και ευρύτερα κοινωνικές μειονότητες). Χρησιμοποιείται ακόμα και στη μετανεωτερικότητα για τη χειραφέτηση των γυναικών από καταπιεστικές εθνικο-θρησκευτικές ή κρατικές δομές. Αυτό φαίνεται με σαφήνεια στις χώρες του ισλαμικού κόσμου όπου οι γυναίκες συναντούν ακόμα και σήμερα πάρα πολλά και πολλές φορές ανυπέβλητα εμπόδια κατά την ενασχόλησή τους με τον αθλητισμό.

Αυτό είναι εφικτό επειδή ο ολυμπιακός αθλητισμός ανελίσσεται σε θεσμικά πλαίσια εντός των οποίων καταλύονται κοινωνικές κατηγορίες, όπως κοινωνική τάξη, φυλετικά χαρακτηριστικά, εθνική, κοινωνική, γεωγραφική και πολιτισμική προέλευση, κ.ά. Δηλαδή, ο ολυμπιακός αθλητισμός πραγματοποιείται σε κοινά για όλους τους συμμετέχοντες και καθολικά αποδεκτά από όλους κανονιστικά πλαίσια (Patsantaras 1994: 97-99). Η διχοτόμηση των δραστηριοτήτων στον αθλητισμό των επιδόσεων με βάση τα γενετικά χαρακτηριστικά και η υπαγωγή του γυναικείου αθλητισμού σε διαφορετικό, πολλές φορές, κατά άθλημα κανονιστικό πλαίσιο πραγματοποιείται με στόχο την ενεργοποίηση σημαντικών για την κοινωνική συμβίωση αξιών, όπως αυτές της ισονομίας και της κοινωνικής δικαιοσύνης. Ιδιαίτερα ο ολυμπιακός αθλητισμός εμφανίζει έναν οργανωτικά και θεσμικά υποστηριζόμενο σεβασμό και αποδοχή απέναντι στην πολλαπλότητα/ ποικιλότητα/ ιδιαιτερότητα (diversity). Προβάλλει και διακηρύσσει το σεβασμό και την αποδοχή της κοινωνικής και βιολογικής ετερότητας του υποκειμένου και όχι απλά την ανοχή της (Kamberidou & Patsantaras 2007).

Σαφέστατα, θεωρητικά και πρακτικά, ο αθλητισμός μπορεί να προσδιοριστεί ως πηγή κοινωνικής ενέργειας (Kamberidou 2008) και ως μορφή «γεφυροποιού-έμμεσου» (bridging-inclusive) κοινωνικού κεφαλαίου (Putnam 2000: 22) που προωθεί κοινωνική ισότητα, συνοχή, ενσωμάτωση, αλληλεγγύη κ.ά. Εντούτοις, μπορεί να θεωρηθεί και κοινωνική περιοχή που παράγει και αναπαράγει «περιοριστικό-αποκλειστικό» κοινωνικό κεφάλαιο (bonding-exclusive) (Putnam 2000:23), ακόμα και «σκοτεινό κοινωνικό κεφάλαιο» (dark social capital) (Kamberidou & Patsantaras 2007: 24-28), δεδομένου ότι η πολιτική του αθλητισμού δεν συντελεί πάντα στην κοινωνική πρόοδο, δηλαδή, δεν προάγει τα κοινωνικά οφέλη που διακηρύσσει— αν λάβουμε υπόψη το ντόπινγκ (doping/genetic doping), τις εκδηλώσεις φυλετικής βίας στα γήπεδα, την αφαίρεση της εθνικής-πολιτιστικής ταυτότητας του αθλητή-μετανάστη, τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις των ολυμπιακών έργων, κλπ. (Patsantaras, Kamberidou, Panagiotopoulos 2007).

Επιπρόσθετα, στο διαχωρισμό του γυναικείου από τον ανδρικό αθλητισμό, που πραγματώνεται με βάση τη βιολογική διαφορά, υποβόσκει μια αξιολογική ιεράρχηση η οποία ενισχύεται ακόμα και σήμερα από τις κοινωνικές-ιστορικές καταβολές του ολυμπιακού κινήματος. Η διαφορά αυτή αντανακλάται κατά κανόνα και πέραν του τόπου και χρόνου διεξαγωγής της αθλητικής δραστηριότητας. Αντανακλάται δηλαδή ως διαφορά μεταξύ κοινωνικά κυρίαρχου σημαίνοντος, για παράδειγμα, όσον αφορά την ανδρική αθλητική επίδοση και την προβολή της από τα ΜΜΕ και μη-σημαίνοντος ή υποδεέστερης σημασίας, για παράδειγμα όσον αφορά την προβολή της

- © Καμπερίδου, Ειρήνη (2008). «Φύλο και Αθλητισμός». *FYLOPAEDIA-Φύλο Παιδεία. Ηλεκτρονικό Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό του Προγράμματος ΘΕ.ΦΥΛ.ΙΣ., Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΕΚΠΑ)*
<http://www.fylopedia.uoa.gr/index.php?title=%CE%A6%CF%8D%CE%BB%CE%BF%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CE%B1%CE%B8%CE%BB%CE%B7%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82>

γυναικείας αθλητικής επίδοσης (Heywood and Dworkin 2003, Creedon 2006, Messner & Raewyn 2007). Πρέπει επίσης να υπογραμμιστεί ότι ιδιαίτερη ανησυχία προκαλούν και οι νέες αθλητικές ταυτότητες που προβάλλονται στα ΜΜΕ, όπως οι μεταμορφώσεις-μετασηματισμοί του ανθρώπινου σώματος (genetic doping) και η μοντελοποίηση των αθλητών/τριών, το ανθρώπινο εμπόριο του καταναλωτισμού, της ψυχαγωγίας και του θεάματος. Μολονότι στην κοινωνική περιοχή του αθλητισμού των επιδόσεων δεν τίθεται το ερώτημα εάν μία επίδοση προσεγγίστηκε με «θηλυπρέπεια» ή με «ανδροπρέπεια» (Πατσαντάρας 2007), εντούτοις οφείλουμε να επισημάνουμε ότι παρατηρείται, ως αποτέλεσμα των μεθόδων προπόνησης σε συγκεκριμένα αθλήματα, μια θηλυκοποίηση του αθλητή και μια αρσενικοποίηση-ανδροποίηση της αθλήτρια, οδηγώντας έτσι αργά και αθόρυβα στην εμφάνιση μιας καινούργιας αθλητικής αισθητικής, όσον αφορά την αισθητική τους σώματος. Εν ολίγοις, στην προβολή μιας άφυλης ρευστότητας (gender fluidity): ο άφυλος αθλητής και η άφυλη αθλήτρια (genderless athletes) (Heywood and Dworkin 2003, Καμπερίδου 2005).

1. ↑ Βλ. <http://www.athens2004.gr>
2. ↑ Το αγώνισμα του Μαραθωνίου γυναικών, συμπεριλήφθηκε στο ολυμπιακό πρόγραμμα μόλις το 1984, ύστερα από πιέσεις της IAAF (Παγκόσμια Ομοσπονδία Κλασσικού Αθλητισμού).

Βιβλιογραφικές αναφορές

Aitchison, Cara C. (2003). *Gender and leisure: social and cultural perspectives*. Routledge, London.

Beyer, Erich (Red.) (1992). *Dictionary of Sport Science*. Verlag Karl Hofmann.

Cachay, K. (1988). *Sport und Gesellschaft: zur Ausdifferenzierung e. Funktion u. ihrer Folgen*. Schorndorf.

Creedon, Pamela J. (2006) *Women, Media and Sport: Challenging Gender Values*. Sage Publications.

Evans, John & Penney, Dawn (2002) "Talking Gender". Στο *Gender and Physical Education: contemporary issues and future directions*, Dawn Penney (ed.). London and New York : Routledge, 13-24.

Hargreaves, Jennifer (2000) *Heroins of Sport: the politics of difference and identity*. London and New York: Routledge.

Heywood, Leslie & Dworkin, L. Shari (2003). *Built to Win: the female athlete as cultural icon*. Sports and Culture Series, University of Minnesota Press, Minneapolis.

- © Καμπερίδου, Ειρήνη (2008). «Φύλο και Αθλητισμός». *FYLOPAEDIA-Φύλο Παιδεία. Ηλεκτρονικό Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό του Προγράμματος ΘΕ.ΦΥΛ.ΙΣ., Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΕΚΠΑ)*
http://www.fylopedia.uoa.gr/index.php?title=%CE%A6%CF%8D%CE%BB%CE%BF_%CE%BA%CE%B1%CE%B9_%CE%B1%CE%B8%CE%BB%CE%B7%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82

Holmes, Mary (2007). *What is gender?: Sociological Approaches*. Sage Publications Ltd.

Kamberidou, Irene & Patsantaras, Nikolaos (2006). "Towards a Gender-Neutral Inclusive Information Society: Preserving the European Model in the Information Age." Στο *CORDIS focus online edition*, March 2006:
<http://cordis.europa.eu.int/ist/directorate/g/seminar20060405.htm>.

Kamberidou, Irene & Patsantaras, Nikolaos (2007). "A New Concept in European Sport Governance: Sport as Social Capital". *Biology of Exercise*, volume 3: 21-34.

Kamberidou, Irene (2007). "The Social Gender and Sport Identity: a bio-socio-cultural interpretation". Στο *Sport and the Construction of Identities*. Proceedings of the XIth International CESH-Congress, 17-20/9/08. The European Committee for Sport History (CESH), the Institute of Classical Archaeology & the Centre for Sport Sciences and University Sport, University of Vienna. Verlag Turia & Kant, A-1-10 Schottengasse, Vienna, Austria: 584-501.

Kamberidou, Irene (2008). "Promoting a Culture of Peacemaking: Peace Games and Peace Education". *International Journal of Physical Education (IJPE)*. Issue 4/2008 (November 2008). Institut fuer Sport und Sportwissenschaften. Universita zu Kiel Sportwissenschaften.

Καμπερίδου, Ειρήνη (2005). «Η Αθλήτρια ως Κοινωνικό Είδωλο στα ΜΜΕ: Ένα Καινούργιο Αρχέτυπο της Αμερικάνικης Κουλτούρας». *Γυναίκα & Άθληση*. Τόμος IV, τεύχος 1. Έκδοση της Πανελληνίας Ένωσης για την Προώθηση των Γυναικών στον Αθλητισμό και τα Σπορ (ΠΕΠΓΑΣ): 11-22.

Kimmel, Michael (2004) *The Gendered Society*. New York: Oxford University Press.

Kirk, David (2002) "Physical Education: a gendered history". Στο *Gender and Physical Education*, Contemporary Issues and Future Directions. Dawn Penney (ed.), New York: 24-37.

Λεοντσίνι, Μ. και Λυπεράκη, Α. (1996). «Φεμινισμός και Ετερότητα», στο Πολυπολιτισμική - Πολυεθνική Ευρώπη. *Μια φεμινιστική άποψη, δίγλωσση έκδοση*, Αθήνα: 15-33.

McDonagh, Eileen & Pappano, Laura (2007). *Playing with the boys: why separate is not equal in sports*. Oxford University press.

McNay, Lois (2000). *Gender and Agency: reconfiguring the subject in feminist and social theory*. Polity Press in association with Blackwell Publishers Ltd., Cambridge, UK, Malden, MA, USA.

© Καμπερίδου, Ειρήνη (2008). «Φύλο και Αθλητισμός». *FYLOPAEDIA-Φύλο Παιδεία. Ηλεκτρονικό Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό του Προγράμματος ΘΕ.ΦΥΛ.ΙΣ., Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΕΚΠΑ)*
<http://www.fylopedia.uoa.gr/index.php?title=%CE%A6%CF%8D%CE%BB%CE%BF%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CE%B1%CE%B8%CE%BB%CE%B7%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82>

Messner, Michael A. and Connell, Raewyn (2007). "Out of Play: Critical Essays on Gender and Sport". Στο *Suny series on sport culture and social relations*. State University of New York Press, Albany, USA..

Moebius, P. J. (1908). *Ueber den physiologischen Schwachsinn des Weibes*. Halle.

Patsantaras, Nikolaos (1998). "Trainer(-in), Training, Trainerethos". Στο *Lexikon der Ethik im Sport*. Hrsg. Im Auftr. *Des Bundesinstituts fuer Sportwissenschaft*. Verlag Karl Hofmann, Schorndorf: 566-569.

Patsantaras, Nikolaos (1994). *Der Trainer als Sportberuf. Entwicklung und Ausdifferenzierung einer Profession* Schorndorf: Verlag Karl Hofmann.

Patsantaras, Nikolaos; Kamperidou, Irene; Panagiotopoulos, Panagiotis (2007). *Sports: Social Inclusion or Xenophobia?* In: *Proceedings of the 13th Congress-Sports Justice, Present and Future, 13-16/11/2007, Mexico*

Patsantaras, Nikolaos & Kamberidou, Irene (2006). "Gender Equity in Olympic Sports: Absenteeism and Invisibility". *Pandektis International Sports Law Review, Official Journal of the International Association of Sports Law (IASL)*, Vol. 6, issues 3-4: 361-375 .

Πατσαντάρας, Νικόλαος (2007). *Το Ολυμπιακό Φαινόμενο: Ολυμπισμός, κοινωνικά νοήματα, ηθικά νοήματα, μεταβολή των ολυμπιακών αξιών, διαφοροποίησης, εμπορευματοποίηση, πολιτική Εργαλειοποίηση, ΜΜΕ, κοινωνικό φύλο, doping*. Νομική Βιβλιοθήκη.

Pfister, G. (1990). "The Medical Discourse on Female Physical Culture in Germany in the 19th and early 20th Centuries". *Journal of Sport History* 17: 183-199.

Putnam, Robert D. (2000) *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.

Sandow, Eugen (1898). "Should Wives Work?". Στο *Physical Culture*. *Sandow's Monthly Magazine*. Publishers Gale & Polden LTD. London: 298-299.

Webster, F.A.M (1930). *Athletics of To-day for Women: History, Development and Training*. London and New York: Frederick Warne & Co., Ltd.

Weininger, O. (1917). *Geschlecht und Charakter. Eine prinzipielle Untersuchung*. Wien, Leipzig.

Χαραχούσου, Υβόννη (2003). «Γυναίκες σε ηγετικούς ρόλους του αθλητισμού: τρόποι αποτελεσματικής συμβολής». *Γυναίκα & Άθληση*. Έκδοση της Πανελλήνιας

- © Καμπερίδου, Ειρήνη (2008). «Φύλο και Αθλητισμός». *FYLOPAEDIA-Φύλο Παιδεία. Ηλεκτρονικό Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό του Προγράμματος ΘΕ.ΦΥΛ.ΙΣ., Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΕΚΠΑ)*
http://www.fylopedia.uoa.gr/index.php?title=%CE%A6%CF%8D%CE%BB%CE%BF_%CE%BA%CE%B1%CE%B9_%CE%B1%CE%B8%CE%BB%CE%B7%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82

Ένωσης για την Προώθηση των Γυναικών στον Αθλητισμό και τα Σπορτ (ΠΕΠΓΑΣ), τόμος I, τεύχος1: 21-28.

Ανακτήθηκε από το

["index.php?title=%CE%A6%CF%8D%CE%BB%CE%BF_%CE%BA%CE%B1%CE%B9_%CE%B1%CE%B8%CE%BB%CE%B7%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82&oldid=1628"](http://www.fylopedia.uoa.gr/index.php?title=%CE%A6%CF%8D%CE%BB%CE%BF_%CE%BA%CE%B1%CE%B9_%CE%B1%CE%B8%CE%BB%CE%B7%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82&oldid=1628).

Κατηγορία:

- [Λήμματα](#)

Εμφανίσεις

- [Σελίδα](#)
- [Συζήτηση](#)
- [Εμφάνιση κώδικα](#)
- [Ιστορικό](#)

Προσωπικά εργαλεία

- [Είσοδος](#)

Αναζήτηση

Μετάβαση

Αναζήτηση

Γενικά

- [Αρχική Σελίδα](#)
- [Τι είναι το Φυλοπαιδεία](#)
- [Συντελεστές](#)
- [Συγγραφείς](#)
- [Σχόλια και κριτική](#)
- [Πρόσκληση συνεργασίας](#)

Εργαλειοθήκη

Περιεχόμενα

- [Σπουδές φύλου](#)
- [Φύλο & Επιστήμες](#)
- [Φύλο, Κοινωνικοί Θεσμοί & Επαγγέλματα](#)
- [Λήμματα](#)
- [Γλωσσάρι](#)
- [Χρήσιμες Ιστοσελίδες](#)

- © Καμπερίδου, Ειρήνη (2008). «Φύλο και Αθλητισμός». *FYLOPAEDIA-Φύλο Παιδεία. Ηλεκτρονικό Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό του Προγράμματος ΘΕ.ΦΥΛ.ΙΣ., Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΕΚΠΑ)*
http://www.fylopedia.uoa.gr/index.php?title=%CE%A6%CF%8D%CE%BB%CE%BF_%CE%BA%CE%B1%CE%B9_%CE%B1%CE%B8%CE%BB%CE%B7%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82

- [Κείμενα on line που σας προτείνουμε](#)

- Η σελίδα αυτή τροποποιήθηκε τελευταία φορά στις 20:45, 22 Ιουλίου 2009.
- Αυτή η σελίδα έχει προσπελαστεί 2.410 φορές.
- [Πολιτική ιδιωτικού απορρήτου](#)
- [Σχετικά με Fylopedia](#)
- [Αποποίηση ευθυνών](#)